

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про дипломатичну службу»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2449-19#Text>
2. Кіссинджер Г. Дипломатія ; Пер. з англ. М. Гоцацюка, В. Горбатька. К. : Вид. Група КМ-БУКС, 2020. 864 с.
3. Ковальчук О. С. Операціоналізація феномену соціальної відповідальності та концепція уявлень про роботу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*, 2015. № 3. С. 52–58.
4. Потапенко А.Г. Вплив державного управління на кадрову політику дипломатичної служби. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 20. <https://doi.org/10.32702/23066814.2021.20.109>
5. Турчин Я. Б., Дорош Л. О., Івасечко О. Я. Дипломатична та консульська служба. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. 332 с.
6. Xu J., Li Z., Li S. Legal Ethics and Professional Responsibility in the Legal Profession. *SHS Web of Conferences*. 2024. Vol. 190, <https://doi.org/10.1051/shsconf/202419002006>"51/shsconf/202419002006

ПСИХОЛОГІЧНІ МАНІПУЛЯЦІЇ У СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Шевченко Олена, Майстренко Мирослава

Полтавський державний медичний університет
shevchenko.36028@gmail.com; maistrenkomyroslava030622@gmail.com

Освіта є найважливішою сферою соціального життя людини. Будівництво нових форм відносин між викладачами та студентами є одним із головних завдань сучасної системи освіти. Виникає необхідність вирішення низки складних теоретичних питань та практики спільної діяльності, типів конструктивного спілкування в освітньому процесі. Вбачаємо формування людини, яка відповідатиме вимогам часу, тобто людини, яка буде ініціативною, самостійною та матиме відповідальну поведінку, володітиме потребами та готовністю до реалізації своїх можливостей.

Процес адаптації особистості студента до нових соціальних умов викликає перенапругу як у психологічному, так і на фізіологічному рівнях, виникає стрес, у результаті знижується активність. Студент не тільки не виробляє нові способи поведінки та навчання, але й насилу виконує звичні. Виникає бажання здійснення маніпуляції. До маніпуляції

вдаються як до способу вирішення проблем задля уникнення конфліктів і зниження стресу. Проблема маніпуляції завжди актуальна, оскільки відбувається у сфері відносин між людьми.

Проблему маніпуляції досліджують зарубіжні та вітчизняні науковці. Серед них учені Е. Шостром, О. Калінська, О. Литвинчук, М. Битянова, Л. Цубов, Є. Доценко, Е. Берн, Р. Чалдіні, Д. Карнегі, Ф. Зимбардо, Р. Шиллер та інші. Маніпулятивний вплив на свідомість людини розпочинається з психології (Є. Доценко, S. Handelman, K. Hogan та ін.). Схильність педагогів і здобувачів освіти до маніпуляцій пов'язаний з перебудовою педагогічної взаємодії на початку нового етапу гуманізації та гуманітаризації освіти. Маніпуляцію помітили ще в 50-х роках минулого століття, коли Ш. Амонашвілі став розробляти перші проєкти навчання. З'ясувалося, що існує багато способів маніпуляції здобувачами освіти, причому, відмовитися від маніпулювання виявилася здатною лише мала частина вчителів [9]. Ще сильніше це виявилось, коли Дж. Роджерс працював над розробкою фасилітативної педагогіки [10]. Ці проєкти були невдало втілені, тому що керівництво більшості навчальних закладів і вчителі, розцінювали свій вплив на учнів як цінність, яка «перевищує собою значущість цінності навчання і розвитку» [10].

В останні роки були проведені цікаві дослідження, присвячені передумовам, технологіям та механізмам маніпулятивної поведінки. Науковець Е. Доценко розкрив у міжособистісному спілкуванні механізми, технології, критерії маніпуляцій. Ним було пояснено як здійснювати захист від маніпулятивного впливу [7, с. 135]. В. Панкратов досліджував ділове спілкування та маніпуляції у спілкуванні, розробив технології захисту від таких маніпуляцій. Науковець виокремив організаційні, психологічні і логічні прийоми, а також характеризував спільні настанови полегшення маніпуляцій та запропонував основні форми захисту від маніпулятивного впливу [6, с. 176].

О. Литвинчук зазначає, що у повсякденному житті маніпуляція вже звична частина нашого життя [3]. Науковець стверджує, що результативність діяльності в педагогічному

процесі підвищує маніпуляція. Викладач вдається до маніпулювання з метою вирішення складних педагогічних ситуацій.

Кожен періодично виступає в ролі маніпулятора і сам неодноразово зазнає цього процесу. У науковій літературі термін «маніпуляція» має три значення. Перше використовується переважно в інженерній психології та психології праці. Маніпуляція – дія рукою або руками при виконанні будь-якої складної роботи; складний прийом у ручній роботі. У другому значенні, запозиченому з етології, під маніпуляцією розуміється «активне переміщення тваринами компонентів середовища у просторі». З 60-х років термін «маніпуляція» став використовуватися ще й у третьому значенні. Маніпуляція – це прихований психологічний прийом, метою якого є змусити людину, всупереч її інтересам, виконати потрібні дії. З маніпулюванням ми можемо зіткнутися у будь-якій сфері нашого життя, і процес здобуття освіти не є винятком.

Маніпуляція – це вид впливу, при якому майстерність маніпулятора використовується для прихованого впровадження в психіку адресата цілей, бажань, намірів, відносин або установок, що не збігаються з тими, що є в даний момент [4, с. 223].

Педагогічне маніпулювання – це тип педагогічного спілкування широко поширений у навчальних закладах [5]. Схематично педагогічне маніпулювання вбачаємо так: «суб'єкт – викладач – об'єкт – студент». Викладач здійснює специфічний тип спілкування, який має свої власні правила, використовуючи при цьому методи надконтролю, емоційного та адміністративного тиску, викликаючи у студентів почуття страху, пригніченості, пасивного навчання. Ядро маніпулятивного впливу викладача на студентів у закладі вищої освіти становлять різні способи емоційного тиску: «Ти маєш...», «Ти зобов'язаний», «Тобі не можна...», «Заборонено...».

Маніпулювання розглядають як вид психологічного впливу, вправне виконання якого веде до скритого збудження в іншій людині намірів, що не співпадають з його актуально існуючими бажаннями [2, с. 337]. У психології маніпуляцію застосовують як метод, для здійснення контролю або впливу на думку, вибір, дії людини.

У психології виділяють різноманітні маніпуляції. Результат впливу маніпуляції на адресата є одним із критеріїв. У цьому разі маніпуляції розділяють на деструктивні та конструктивні [5, с. 41]. Другий критерій – передбачувані цілі дії. Кожна маніпуляція передбачає декілька етапів: план, вибір зброї, за допомогою якої буде здійснюватися тиск і пошук мотивів для глибшого проникнення у психіку об'єкта маніпуляції.

Виділяють основні властивості маніпуляції. По-перше, маніпуляція – це психологічний вплив.

По-друге, насильницький характер маніпуляцій.

Прихований характер – це третя властивість маніпулятивного впливу. Маніпуляція не передбачає договірних відносин.

В освітньому процесі широко використовуються різного роду маніпуляції. Маніпуляціям можуть піддаватися як викладачі, так і студенти.

Студент, користуючись маніпуляційними прийомами, домагається у викладача звільнення від виконання завдання. Маніпулятор не створює нової реакції у об'єкта, він викликає вже сформовану раніше реакцію. Маніпулятор «розгойдує» емоційно свого співрозмовника для зняття захисних бар'єрів. При емоційних потрясіннях почуття виходять з-під контролю свідомості, в цей момент людина особливо вразлива для психологічного впливу, чим і користується маніпулятор.

Здобувачі освіти здійснюють маніпуляції з метою отримати позитивну оцінку на екзамені чи ПМК, або високий бал на заліку, маючи при цьому «найменші знання», «не напружуючись» тощо. Цілями для маніпуляцій можуть бути також бажання отримати позитивну оцінку на занятті, на контрольній чи тесті, отримати завдання меншого обсягу при цьому не обтяжуючи себе належною підготовкою. У деяких випадках у відповідь на неадекватні (з погляду студента) дії викладача маніпуляція може виступати засобом психологічного захисту [8, с. 121-122].

З'ясовано, що при маніпуляції студентів у педагогів виникають негативні емоції: «невпевненість у собі», «роздратування», «агресію», «відчуття образи», «почуття обдуреної людини», «неприязнь», «розчарування», «почуття провини» тощо. Викладачі бачать, коли студенти, маніпулюючи, намагаються викликати у них почуття жалю,

вдаються до родинних зв'язків або до спільних знайомих, часто під надуманим приводом просять звільнити від заняття, використовують тиск студентською групою. Крім того своєю поведінкою студенти намагаються вивести викладача зі стану емоційної рівноваги (питаннями не по темі, принизливими висловлюваннями в присутності інших, шумом на заняттях та ін.), вони загрожують, лестять, обіцяють краще вчитися в наступному семестрі.

Нами було проведено опитування щодо поширеності прийомів маніпулювання серед студентів. Результати показали, що у спілкуванні між студентами та викладачами часто використовуються різні маніпуляції. Ми з'ясували, що студент підбирає маніпуляційні прийоми до викладача спираючись на отриману інформацію про особистість викладача. Студенти використовують «доброту», «чуйність», «м'якість характеру», «лояльність» викладача. Викладачі переконані (75%), що студенти здійснюють маніпуляційні впливи для того, щоб скласти залік чи ПМК, не обтяжуючи себе підготовкою. 54% викладачів переконані, що самі здійснюють маніпуляції щодо студентів. Основними прийоми прихованого маніпулювання здобувачами освіти: зацікавити предметом, спроби повернути до себе, нагадати про залік чи іспит, «підвищені чи занижені вимоги». Частіше за все викладачі намагаються «змусити студента вчитися, виконувати доручення», іноді «щоб отримати певний авторитет». З впевненістю стверджуємо, що психологічні маніпуляції є шкідливими у спілкуванні викладача і студента, а також завдають шкоди власному Я особистості.

Студент може скористатися маніпуляцією викладача, пояснюючи свої погані оцінки тим, що «викладач не злюбив мене», або «я йому поставив питання на лекції, а він не зміг відповісти» і т.п. Якість навчання погіршується від цього, що завдає величезної шкоди випускникам, що вступають у самостійне життя. Викладачі вважають поширеними прийомами маніпулювання студентів такі: «хибні пояснення не підготовленості до заняття – 75,2%», «викликання почуття жалості 45,4%», «надумані приводи на бути присутнім на заняття 51,7%», «списування 70,4%», «лестощі 21,5%» і т.д. Незважаючи на те, що викладачі розуміють такі маніпуляції студентів, підіграють їм, щоб не ускладнювати собі роботу з виставлянням заліків, перевіркою завдань тощо.

Викладачі для підтримки дисципліни та свого авторитету також нерідко вдаються до маніпулювання. Вони можуть використовувати такі прийоми як «Система улюбленців», «Стан підвішеності», «Покарання оцінками», «Ваш друг» і т.д. Серед студентів поширені інші прийоми: «Ворона і лисиця», «Подивися на себе, «Пошкодуй», «Найрозумніший». Також студенти часто маніпулюють один одним.

Маніпуляції з боку викладачів перешкоджають гуманізації освітнього процесу. Маніпулювання призводить до наступних наслідків:

- підвищується тривожність студентів, зростає їх невпевненість;

- можливий вихід студентів з-під контролю, можливий бунт, прояви агресії. При цьому руйнується розвиток творчого мислення здобувача освіти, студент стає простим виконавцем завдання, готовим до репродуктивної діяльності [11].

Можемо вважати маніпулювання системою ігор, стилем життя. Маніпулятивний вплив сприймають у суспільстві окремою грою, для уникнення жахливого становища, а також сценарієм життя, що впорядковує взаємодію зі світом. Саме тому виникає необхідність дослідження маніпуляції у різних напрямках гуманітарної парадигми, з метою виявлення особливостей прихованого впливу у різних типах дискурсу. У ході навчального процесу студенти застосовують маніпуляційні дії з метою впливу на викладача. Для цього часто застосовуються емоційні маніпулювання, такі як жалість, компліменти, враження, перекладають тему бесіди, розповідають «легенди», створюють відчуття спільності з викладачем. Викладач, який вчасно розпізнає маніпуляцію з боку студента, може досить легко її нейтралізувати. Тому досить актуальним є вивчення різних прийомів маніпуляцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волинець Н. В. Психологічні механізми виявлення та протидії маніпулятивним намірам у студентів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05. «Соціальна психологія, психологія соціальної роботи». Київ, 2008. 20 с.

2. Калінська О. П., Цубов Л. В. Маніпуляція як невід’ємна частина педагогічної майстерності викладача. Львів : Видавництво Національного університету «Львівська політехніка». 2019. С. 337–338.

3. Литвинчук О. М. Маніпуляції як вид психологічного впливу в педагогічному спілкуванні: стаття. Львів : Видавництво Львівського державного університету внутрішніх справ, 2009. 10 с.
4. Маніпуляція. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Х. : Прапор, 2009. С. 223.
5. Психологія маніпуляцій. URL: <https://psychology.space/psypedia-post/psychologiya-manipulyacziy/>
6. Руда О. Г. Мовне питання як об'єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія. К., 2012. 232 с.
7. Саймон Д. «Як розпізнати маніпулятора?». «Альпіна Паблішер», 2015. 190 с.
8. Шевченко О. М. Емпіричне дослідження характерологічних особливостей студентів-медиків із різними стратегіями поведінки в конфлікті. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. С. 121–126.
9. Almeida F. de La manipulation. Paris : Presses Universitaires de France, coll. «Que sais-je?». 2011. 127 p.
10. Esquerre A. La manipulation mentale : Sociologie des sectes en France. Fayard, coll. « Histoire de la pensée », 2009. 376 p.
11. Maslow A. H., Frager R. Motivation and Personality. New York: Harper and Row, 1987. 411 p.

РОЛЬ МОЗКОВИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ БАЗОВИХ ЕМОЦІЙ: НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Шеремет Віталіна

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
star-ascella@ukr.net*

У сучасних умовах зростання рівня стресу, психоемоційної напруги та поширення афективних і тривожних розладів, особлива увага приділяється дослідженню емоцій як базових компонентів психічного життя людини. Емоції не лише впливають на поведінку, сприйняття, пам'ять, мотивацію, а й є важливим маркером психічного здоров'я. Саме тому в клінічній психології та нейропсихології вивчення механізмів формування емоцій має не лише теоретичну, але й безпосередньо прикладну значущість.

Одним із ключових завдань клінічної нейропсихології є встановлення зв'язку між порушенням функціонування окремих мозкових структур та специфікою емоційної симптоматики. Наприклад, пошкодження мигдалини може спричинити втрату здатності розпізнавати страх, а дисфункція